

ZAGADNIENIE 19

Powstanie i rozwój symfonii w muzyce klasycyzmu i romantyzmu

1) Symfonia w okresie przedklasycznym

Działalność 3 szkół przedklasycznych (berlińskiej, starowiedeńskiej i mannheimskiej): pod względem budowy symfonia przypomina sinfonię neapolitańską (3 części: szybka-wolna-szybka), pojawiają się zarysy formy sonatowej w pierwszej części, więcej jest fragmentów utrzymanych w fakturze homofonicznej niż polifonicznej, występują śpiewne linie melodyczne; twórcy takich symfonii: C. Ph. E. Bach, F. Benda, G. M. Monn, J. Stamitz.

2) Symfonie w twórczości J. Haydna (104 – wg Hobokena)

Cztery okresy rozwoju symfonii: 1) wczesny (ok. 40 symfonii, obecność stylu galant, w orkiestrze – b.c. klawesynu, trzyczęściowość cyklu, częste posługiwanie się techniką koncertującą, kontrasty dynamiczne, malarstwo dźwiękowe, np. w symfoniach *Poranek, Południe, Wieczór*, polifonia, np. w symfonii *Filozof*); 2) lata 70-te, okres Sturm und Drang (pojawiają się molowe tonacje w symfoniach, np. symfonia *Pożegnalna* fis-moll, *Żałobna* e-moll, zdarza się wiele znaków przy kluczu: symfonia 46 H-dur; częste zmiany nastroju w muzyce wynikające z częstej zmiany trybów; symfonie posiadają coraz większe rozmiary i budowę czteroczęściową); 3) lata 80-te (skontrastowanie tematów w formie sonatowej, masywne brzmienie orkiestry, gęsta faktura, wypracowanie przez Haydna indywidualnego stylu kompozytorskiego, powstają wówczas m. in. tzw. symfonie paryskie, np. *Niedźwiedź, Kura, Królowa*); 4) lata 90-te (cykl 12 symfonii londyńskich, utwory czteroczęściowe, allegro poprzedzone wolnym wstępem, wyeksponowana partia kotłów, masywne brzmienie orkiestry, np. symfonie: *Niespodzianka, Cud, Wojskowa, Zegarowa, Z werblem na kotłach, Londyńska*)

3) Symfonie W.A. Mozarta (41)

W pierwszych symfoniach – wpływy kompozytorów przedklasycznych: C. Ph. E. Bacha i G.B. Sammartiniego, trzyczęściowa budowa cyklu, małe rozmiary części; w późnych – trzy lub cztery części, rozrasta się forma sonatowa, duże znaczenie ma w niej przetworzenie, partie tematyczne coraz częściej powierzane są instrumentom dętym, obecność klarnetów w obsadzie wykonawczej; słynne symfonie: KV 183 g-moll, KV 297 D-dur *Paryska*, KV 385 D-dur *Haffnerowska*, KV 425 C-dur *Linzka*, KV 504 D-dur *Praska*, KV 543 Es-dur, KV 550 g-moll i KV 551 C-dur *Jowiszowa*

4) Symfonie L. van Beethovena (9)

Pierwsze dwie symfonie oraz IV i VIII nawiązują jeszcze do klasycyzmu: obecność menueta w I, IV i VIII symfonii, klasyczny układ części - forma sonatowa, część wolna, menuet (w II symfonii – scherzo) i część szybka; klasyczne brzmienie orkiestry; **symfonią przełomową jest Eroika**, której pierwsza część zawiera trzy tematy (temat trzeci w przetworzeniu), część wolna to marsz żałobny, trzecia – scherzo i czwarta – temat z wariacjami. **V symfonia c-moll** jest przykładem wewnętrznej integracji cyklu sonatowego w symfonii – początkowy jej motyw tzw „motyw losu” powraca w kolejnych ogniwach dzieła. **VI symfonia F-dur Pastoralna** to utwór pięcioczęściowy, każda część opatrzona została tytułem (*Obudzenie się pogodnych uczuć z chwilą przybycia na wieś; Scena nad strumykiem; Wesola zabawa wieśniaków; Burza Radosne i dziękczynne nastroje po burzy*), budowa każdej z części podporządkowana treściom pozamuzycznym, zapowiedź romantycznej symfonii programowej. **VII symfonia** to zdaniem Wagnera „apoteoza” tańca, zdominowana została bowiem przez czynnik rytmiczny. **IX symfonia** różni się od pozostałych układem części w cyklu: forma sonatowa, scherzo, część wolna i część szybka z udziałem 4 głosów solowych i chóru (część tą można uznać za rodzaj kantaty). Orkiestra jest powiększona o flet piccolo, kontrafagot, uwzględnia też poczworną obsadę rogów i sekcję perkusyjną, w skład której poza kotłami wchodzi bęben wielki, talerze i triangel. IX symfonia stanowi zapowiedź romantycznej symfonii wok.-instr.

5) Symfonia klasycyzująca w twórczości kompozytorów romantycznych (klasyczna budowa cyklu, klasyczne formy, np. forma sonatowa, rondo etc., klasyczne techniki kompozytorskie, np. praca przetworzeniowa, klasyczne brzmienie orkiestry)

- a) F. Schubert (8 symfonii, wszystkie, z wyjątkiem *Niedokończonej*, czteroczęściowe; dopiero od VI symfonii pojawia się scherzo zamiast menueta, bardzo śpiewne tematy – wpływy pieśni)
- b) R. Schumann (4 symfonie: B-dur *Wiosenna*, C-dur tzw. *Drugi Jupiter*, Es-dur i d-moll, wzorowane na symfoniach Beethovena, układ czteroczęściowy cyklu, masywna, gęsta faktura orkiestry)
- c) F. Mendelssohn (prawie 20 symfonii, ale najbardziej znane są ostatnie symfonie: A-dur *Włoska*, a-moll *Szkocka*, d-moll *Reformacyjna*)
- d) J. Brahms (4 symfonie: c, D, F, e; prócz elementów przejętych z klasycyzmu w jego twórczości pojawiają się zapożyczenia z baroku: częste polifonizowanie, passacaglia w finale IV symfonii, barokowa motoryczność w szybkich częściach)
- e) P. Czajkowski (6 symfonii, niekiedy z elementami ludowymi, np. II – *Małoruska*, III – *Polska*; eksperymenty z budową cyklu: w zakończeniu V symfonii powraca jej początek, w VI *Patetycznej* – ostatnia część to wolne ogniwo cyklu; błyskotliwość instrumentacji)
- f) A. Dvorak (9 symfonii, czteroczęściowy układ cyklu, nawiązania do muzyki ludowej, wzorował się początkowo na Beethovenie i Brahmsie)
- g) A. Bruckner (ponad 10 symfonii, w tym 9 numerowanych; budowa cyklu – klasyczna; brzmienie orkiestry i harmonika – wzorowana na Wagnerze)

6) Romantyczna symfonia programowa

- a) H. Berlioz (*Symfonia fantastyczna*: 5 części – *Marzenia - namiętności*, *Scena na balu*, *Wśród pól*, *Marsz na miejsce straceń*, *Sabat czarownic*; symfonia *Harold w Italii* na altówkę solo i orkiestrę; budowa cyklu podporządkowana programowi, wzbogacone brzmienie orkiestry o dodatkowe instrumenty: harfy, dzwony rurowe, werbel, tuby; duże znaczenie kolorystyki)
- b) M. Karłowicz (symfonia *Odrodzenie*)

7) Symfonia wokalnie-instrumentalna w romantyzmie

- a) F. Mendelssohn (II symfonia *Lobgesang* – *Hymn pochwalny*, symfonia czteroczęściowa, jej wok.-instr. finał stanowi nawiązanie do kantat Bacha)
- b) H. Berlioz (*Romeo i Julia*, dzieło nazwane przez Berlioza symfonią mimo, iż posiada także cechy opery i oratorium)
- c) F. Liszt (*Symfonia Dantejska*: składa się z 2 części – *Piekła* i *Czyśćca* oraz z kody zatytułowanej *Magnificat*, w której pojawia się chór; *Symfonia Faustowska* to utwór trzyczęściowy: *Faust*, *Małgorzata*, *Mefisto*, zakończony wok.-instr. kodą)
- d) G. Mahler (9 symfonii, 10-ta – niedokończona; m. in. II c-moll *Zmartwychwstanie* na sopran, alt i chór z ork.; III – d-moll na sopran, chór żeński i dziecięcy z ork.; IV – G-dur na sopran i ork.; VIII Es-dur tzw. *Symfonia tysiąca*, na 8 głosów solowych, 2 chóry mieszane i jeden dziecięcy z ork.; symfonia liryczna *Pieśń o ziemi*, na alt lub baryton, tenor i ork.; w symfoniach – wyraźne wpływy pieśni z towarzyszeniem ork.)